

CONSIDERAȚII PRIVIND SITUAȚIA SOCIO-PROFESIONALĂ A FUNȚIONARILOR INSTITUȚIILOR DE CREDIT ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX. STUDIU DE CAZ

Interesul istoriografiei de profil pentru studierea evoluției sistemului de credit românesc din monarhia austro-ungară, dimensionat prin existența a 168 de unități bancare și 104 cooperative de credit, analizat în studii, dar și în sinteze monografice de referință, a vizat, cu precădere, organizarea și funcționalitatea acestuia, precum și implicațiile și consecințele sale în procesul de modernizare a societății transilvănene¹.

Mai puțin, sau doar tangențial, s-au efectuat investigații asupra calității profesionale a personalului care a asigurat, cu puține excepții, buna funcționare a instituțiilor financiar-bancare, cu toate că unele demersuri în această privință au fost sesizabile încât la începutul secolului XX. Ele au pornit chiar din interiorul corpului de funcționari bancari, din nevoia organizării și definirii statutului lor ca un corp profesional aparte, față de grupul membrilor de conducere ai băncilor, constituiți în comitetele de direcțiune și de supraveghere ale acestora².

Obiectivele acestor demersuri, pe fondul dezbaterilor privind acțiunea mai largă de reformă a băncilor românești, declanșată de conferințele directorilor de bancă, vizau, pe lângă perfecționarea profesională a funcționarilor de bancă, supuși provocărilor extinderii și modernizării sistemului de credit, și pe acela al asigurării unei existențe materiale decente pe parcursul anilor de serviciu, mai ales după pensionarea lor.

Sporirea spectaculoasă a numărului băncilor românești de la sfârșitul secolului XIX (75 în anul 1898) până la primul război mondial (168 în 1914), fără a lua în considerare numărul cooperativelor de credit, precum și diversificarea și amplificarea volumului valoric al operațiunilor financiare a determinat, în mod firesc, creșterea numărului de funcționari, dar a fost și o adevărată provocare pentru conducerile instituțiilor de credit în privința recrutării acestora după criteriile calității și experienței lor profesionale. Datele oferite de *Anuarul băncilor române* și de *Revista economică* (publicație cu profil financiar), din epocă, oferă, de regulă, cifre statistice apropiate de situația reală, privind numărul de funcționari, cu mențiunea că aceste publicații au colectat și informațiile suplimentare de la unele cooperative de credit care-și depuneau și publicau la timp bilanțurile financiare. Astfel, pentru anii 1898/1899 sunt consemnați 260 de funcționari³. În anul 1904, numărul lor sporește la 424⁴, iar în anii 1909 și 1910, sunt înregistrați 658, respectiv 702⁵ de funcționari angajați la băncile și la cooperativele de credit care și-au publicat bilanțurile în *Anuarul băncilor române* pentru anii amintiți mai sus. Pentru anul 1918, în baza unei aprecieri valabile pentru întregul sistem de credit românesc, Nicolae Petra Petrescu (unul dintre cei mai vechi funcționari români de bancă) aprecia că numărul funcționarilor instituțiilor bancare și ai cooperativelor de credit ar depăși cifra de 1000 de persoane⁶.

Investigațiile noastre, care au la bază datele statistice oferite de *Anuarul băncilor române* pentru anul 1913 – anul dinaintea declanșării primului război mondial care mai consemnează încă înființarea a două bănci și a trei cooperative de credit –, înregistrează existența, în cadrul celor 152

¹ Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936; Mihai Drecin, *Banca „Albina” din Sibiu*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982; Vasile Dobrescu, *Sistemul de credit românesc din Transilvania 1872-1918*, Târgu Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 1999; Lucian Dronca, *Băncile românești în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

² *Calendarul portativ al funcționarilor de bancă români pe anul 1910* (Redactat de Vasile Babi), II, 1909, p. 43-73.

³ Mihai Drecin, *Date pentru un repertoriu al funcționarilor români de bancă din Transilvania epocii moderne*, în *Studii de istorie. Omagiu profesorului Camil Mureșanu*, Cluj-Napoca, 1998, p. 318; Arsenie Vlaicu, *Institutede noastre financiare*, în *Revista economică* (Sibiu), I, 1899, nr. 1, p. 5-12.

⁴ Vasile Dobrescu, *op. cit.*, p. 45; *Revista economică*, 1904, nr. 2, p. 66.

⁵ *Calendarul portativ al funcționarilor de bancă români pe anul 1909* (întocmit de Vasile Babi), I, 1908, p. 156, și *Calendarul portativ ... pe anul 1910*, II, 1909, p. 168.

⁶ Nicolae Petra Petrescu, *Societăți financiare la românii din Ungaria*, Chișinău, 1918, p. 10.

de bănci comerciale, a unui personal de 927 de persoane, care includea și cifra celor 38 de angajați cu titlul de servitori⁷. O parte din servitori îndeplineau, pe lângă activitatea de întreținere a instituțiilor bancare, și servicii auxiliare de pază, magazinaj sau furierat, bucurându-se adeseori de unele avantaje salariale ale funcționarilor inferiori, sau fiind chiar asimilați acestor funcții prin regulamentele de funcționare și organizare ale unor instituții precum Banca „Bistrițeană”.

Prin pregătirea intelectuală, posibilitățile economice, aspirațiile sociale și politice, funcționarii de bancă aparțineau, în marea lor majoritate, categoriei elitei intelectuale, înscriindu-se prin gradul de independență economică în rândul clasei mijlocii a societății românești. Pe de altă parte, prin rolul însemnat pe care-l aveau în funcționarea instituțiilor de credit, chiar dacă cea mai mare parte a lor nu aveau subscribe decât puține acțiuni la băncile la care activau, erau implicați direct în procesul de modernizare a sistemului financiar-bancar conceput de conducerea băncilor românești la începutul secolului XX, din nevoia stringentă a dezvoltării acestuia la parametrii impuși de schimbările survenite în lumea financiară, dar și în contextul unei tot mai acerbe concurențe. Nu întâmplător, inițiativa pentru declanșarea și realizarea reformei în sistemul creditului românesc transilvănean s-a datorat unor înalți funcționari, de regulă directori executivi, care au convocat conferințele directorilor băncilor române care au luat în considerare, pe lângă problemele de administrare și funcționare a instituțiilor de credit, și aspectele privitoare la perfecționarea profesională a funcționarilor, precum și doleanța acestora de a se înființa un fond general de pensii⁸.

Aproape concomitent, s-a relevat necesitatea constituirii unei asociații a funcționarilor de bancă români ca o organizație profesională distinctă menită să le promoveze interesele sociale și să contribuie la perfecționarea pregătirii lor în domeniul creditului în special și al economiei în general. Astfel, încă din anul 1898, Vasile C. Osvadă – viitor director al Băncii „Agricola” din Hunedoara – susținea, în coloanele periodicului *Tribuna*, ideea constituirii unei reuniuni a funcționarilor, iar în anul următor, avansa, în paginile *Revistei economice*, proiectul unei asemenea asociații, care spera să fie susținută și de către o parte a membrilor direcțiilor băncilor românești⁹. În anul 1901, la Cluj, înaintea deschiderii celei de-a doua Conferințe a directorilor de bancă, un grup de 40 de funcționari a reluat problematica constituirii reuniunii funcționarilor, al cărei scop era să promoveze interesele specifice ale acestora, să asigure calitatea pregătirii lor profesionale prin organizarea unor conferințe și prelegeri speciale menite să le ridice cunoștințele în domeniile administrării și derulării operațiunilor financiare.

Concluziile acestor dezbateri au fost sintetizate într-un memorandum ce trebuia trimis membrilor Delegațiunii permanente a Conferinței directorilor de bancă spre aprobare și susținere a proiectului, mai ales că se solicita, după înființarea asociației, reprezentarea acesteia, cu un număr de 5 membri, la viitoarele Conferințe ale conducerilor băncilor române¹⁰.

Demersurile însă au eșuat, Conferința directorilor luând în discuție doar organizarea unor cursuri de specialitate și posibilitatea generalizării fondurilor de pensii la nivelul fiecărei bănci în parte.

Reluarea inițiativei privind înființarea unei asociații a funcționarilor va fi consemnată în anul 1907, la inițiativa casierului Băncii „Bihoreana”, Vasile Babi, absolvent al Școlii comerciale superioare greco-ortodoxe din Brașov, care lansa cunoștințelor funcționari Iosif Lissai de la „Albina” și Sava Raicu de la „Victoria” invitația de a convoca o adunare a tuturor funcționarilor în vederea organizării reuniunii lor profesionale¹¹. Chiar dacă apelul lansat în 1907 nu s-a materializat, discuțiile pe această temă vor continua în anii următori, Vasile Babi pregătind, în perspectiva viitoarei organizări a reuniunii funcționarilor, cu sprijinul unor colaboratori interesați

⁷ *Anuarul băncilor române* (Sibiu), XVI, 1915, p. 2-173, 183-184, 252-255.

⁸ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 422-448.

⁹ *Calendarul portativ al funcționarilor români de bancă pe anul 1910*, II, 1909, p. 50-54.

¹⁰ *Ibidem*, p. 53-54; Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 429-430.

¹¹ Mihai Drecin, *Oradea – Centru al organizării funcționarilor români de bancă din băncile transilvănene la începutul secolului XX, în Crisia*, XIV, 1984, p. 332.

de acest proiect, publicația anuală *Calendarul portativ al funcționarilor de bancă români*, care cuprindea studii și articole de economie financiar-bancară și, pentru prima dată în literatura de specialitate, listele cu funcționarii și funcțiile pe care le îndeplineau aceștia pentru anii 1908 și 1909 (publicația întrerupându-și apariția după decesul inițiatorului său, în anul 1910)¹².

În speranța constituirii asociației funcționarilor români de bancă în perioada imediat următoare, Vasile Babi aprecia apariția *Calendarului* prin prisma ofertei pe care o deschidea colegilor săi de profesie de a-și expune opiniile privind funcționarea și perfecționarea sistemului de credit în general, și în special cele ce vizau aspectele specifice ale activității funcționarului, a rolului și locului său în cadrul instituțiilor de credit, cu scopul declarat că din asemenea dezbateri „se pot trage și învățături practice”¹³.

Consemnarea funcționarilor în cele două numere ale *Calendarului* editat de către Vasile Babi, în tabele speciale, se dorea a fi nu numai o simplă și probabilă descriere a funcțiilor îndeplinite de aceștia pentru informarea celor interesați în desfășurarea activității instituțiilor de credit, dar și demonstrarea faptului că ei se pot constitui într-o grupare socio-profesională distinctă cu rol însemnat în lumea creditului. Chiar dacă asociația funcționarilor, proiectată de Vasile Babi, dar susținută de alți însemnați funcționari, precum: Vasile C. Osvadă (directorul Băncii „Agricola” din Hunedoara), Nicolae Căciulă (contabil șef al Băncii „Economul” din Cluj), Constantin Popp și Iosif Lissai (înalți funcționari ai Băncii „Albina”), Iosif Diamandi (prim-contabil al Băncii „Bihoreana” din Oradea), Gavril Todica (contabil al Băncii „Geogeană”¹⁴ din Geoagiu), Emil Tișca (secretar-contabil al Băncii „Mercur” din Năsăud) ș.a.m.d. nu s-a realizat, eforturile și dezbaterile care au avut ca obiectiv o asemenea problematică au contribuit la reliefaarea și conturarea profilului și rolului funcționarului de bancă drept personalitate cu un statut profesional distinct, iar pe altă parte, au constituit un bun și oportun prilej pentru elaborarea și proliferarea unei literaturi economice de specialitate ce avea ca scop perfecționarea acesteia în sistemul reformei băncilor românești.

Eșecul proiectului asociației funcționarilor români de bancă se datorează, în parte, opiniilor diferite asupra rolului și obiectivelor pe care trebuia să le exercite această organizație, dar și opoziției, mai mult tacite, a membrilor comitetelor de direcțiune, care constituiau grupurile de acționari majoritari. Chiar la nivelul grupului de funcționari s-au manifestat reticențe privind asocierea lor într-un corp distinct care se putea constitui într-o veritabilă organizație cu profil sindical, întrucât o parte dintre înalții funcționari, de regulă directori executivi sau contabili, se numărau printre principalii acționari ai băncilor românești și, din această perspectivă, priveau cu reticență unele obiective ale preconizatei asociații, îndeosebi cele care vizau stabilirea regimului de angajare, salarizare, promovare și pensionare a funcționarilor, ce ar fi afectat, chiar dacă nu s-au exprimat deschis în acest sens, volumul profitului net al instituțiilor de credit și, deci, câștigurile directe ale acționariatului. Apoi, diferențierile de statut social-economic în rândul funcționarilor au influențat procesul de solidarizare socio-profesională în mod negativ și au contribuit, în mod însemnat, la tergiversarea, și apoi amânarea *sine die* a înfăptuirii proiectului asociației funcționarilor români de bancă.

Încercarea evidențierii structurii socio-profesionale a funcționarilor de bancă este interesantă și vitală pentru definirea rolului și locului pe care aceștia îl aveau în buna funcționare a băncilor, cât și pentru abordarea și dezvoltarea subiectului pretențios al perfecționării sistemului de credit românesc de la începutul secolului XX. Datele oferite de anuarele băncilor românești ne aduc însă precizările ce vizează, cu precădere, doar funcțiile pe care le îndeplinesc funcționarii nominalizați și, din păcate, foarte puține mențiuni ce privesc calitatea profesională a fiecăruia în parte. Fac excepții doar acei funcționari cu funcții de director executiv, care figurează și în calitate de membri ai comitetelor de direcțiune (consiliilor de administrație), întrucât se impunea regula ca

¹² Idem, *Orădeanul Vasile Babi – redactor al Calendarului portativ al funcționarilor de bancă români* (1909, 1910), în *Crisia*, XVIII, 1988, p. 442-446.

¹³ *Calendarul portativ al funcționarilor...*, II, 1909, p. 3.

¹⁴ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 239-246, p. 439-453; *Calendarul portativ al funcționarilor...*, II, 1909, p. 54-70.

o dată cu înregistrarea numelor membrilor acestor consilii să se specifice și calitatea lor profesională. Iată de ce, cei care au abordat asemenea investigații, dacă au apreciat exact funcțiile pe care le îndeplineau funcționarii de bancă, au fost însă obligați să facă aprecieri, relative și globale, privind profesiile acestora și cu atât mai puțin au reușit să evalueze precis pregătirea lor intelectuală.

Investigația noastră fundamentată pe datele oferite de *Anuarul băncilor române* din 1915, pentru anul 1913, nu a fost ocolită de aceste impedimente, dar ne-a permis selecția funcționarilor de bancă, fără includerea celor din sistemul cooperăției de credit, așa cum procedaseră anterior cercetătorii, de la funcționarul Vasile Babi până în prezent; iar pe de altă parte, s-a reușit definirea profesiilor pentru majoritatea directorilor executivi, dirigenților sau delegaților de filiale, cât și a funcționarilor care girau afacerile de bancă la instituțiile de credit ce nu aveau nominalizate posturile de directori executivi.

De altfel, cea mai înaltă funcție deținută de un funcționar în cadrul băncilor era aceea de director executiv, iar la filiale, de dirigent sau delegat al băncii respective; aceștia din urmă îndeplineau funcțiile directorului executiv în teritoriu, cu obligația de a informa periodic directorul băncii centrale sau chiar aveau obligația să solicite aprobarea acestuia pentru efectuarea unor operațiuni financiare de volum valoric mai însemnat, care, de regulă, trebuiau să aibă și acceptul comitetelor de direcțiune. Interesantă este constatarea privind lipsa funcției de director executiv la un număr de 26 de instituții de credit, de capacitate financiară mică sau chiar spre mijlocie, deși această situație nu reprezintă regula, locul directorului fiind preluat de cei care exercitau funcțiile de secretar de bancă, contabil sau de casier (vezi anexa). Astfel, Casa de păstrare din Miercurea avea un capital de 300.000 de coroane și active de peste 1.750.000 de coroane, dar era administrată de un secretar de bancă; Banca „Ajutorul” din Șeica, cu un capital de 250.000 de coroane și active de circa 975.000 de coroane, avea ca principal funcționar, în locul directorului executiv, un prim-contabil, pe când băncile „Schintea”, „Tăure” (capital de 10.000 de coroane), „Venețiana”, Veneția de Jos și „Reșnoveana”, Râșnov, ambele cu un capital social de 20.000 de coroane, aveau directori executivi¹⁵. Nici Banca „Furnica”, înființată, încă în 1883 (a doua bancă comercială după „Albina” din Sibiu), nu a avut director executiv decât din anul 1903¹⁶.

Este de presupus că din lipsa unor funcționari calificați, dar mai ales din cauza unor interese particulare de ordin economic ale principalilor acționari ai băncilor încadrate în această categorie, să nu se fi nominalizat funcția de director executiv, explicația fiind parțial valabilă și pentru cealaltă categorie a băncilor mici, cu forță financiară comparabilă cu a unor cooperative de credit, care aveau director executiv ales, de regulă din rândul celor mai mari acționari sau personalități de mare influență asupra populației din zona lor de activitate.

La cele 152 de bănci și 51 de filiale și agenturi bancare române pentru anul 1913 (în rândul cărora s-au inclus Casa de păstrare din Săliște și „Cetatea” din Cohalm, care, deși se constituiseră ca reuniuni de credit, desfășurau operațiuni financiare caracteristice băncilor comerciale pe acțiuni), figurau 126 de directori executivi, 49 de dirigenți și delegați de filiale și agenturi, la care se adăugau 26 de conducători din administrația băncilor, fără a avea calitatea de directori executivi, dar care îndeplineau funcțiile acestora în posturi de contabili sau casieri ai instituțiilor de credit respective (vezi anexa). Astfel, numărul persoanelor implicate în conducerea grupurilor administrative de funcționari ai băncilor românești în anul 1913 se ridică la cifra de 201 de înalți funcționari, din cei 927 de funcționari înregistrați în același an, reprezentând un procentaj de circa 21,68% din totalul personalului angajat de băncile române la aceea dată. Dacă, în medie, pentru fiecare funcționar conducător de bancă reveneau peste patru funcționari subordonați, situația reală pentru fiecare bancă era radical diferită; la marile bănci românești erau angajați zeci de funcționari cu diverse atribuțiuni (spre exemplu, Banca „Albina” avea un total 104 funcționari), spre deosebire de băncile mici care aveau, de regulă, 2-3 funcționari; Banca „Surul” – Racovița –

¹⁵ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 126-127, 132, 161-162.

¹⁶ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 211.

figura doar cu un singur funcționar, drept pentru care Comitetul său de Direcțiune nici nu-i precizase calitatea, mai ales că acesta era și președintele acestui organism de conducere¹⁷.

Directorii executivi erau selectați și desemnați de comitetele de direcțiune, uneori în baza unui concurs, sau aleși chiar de adunările generale ale acționarilor și îndeplineau, în baza Legii comerciale din 1875 și a dispozițiilor regulamentelor fiecărei bănci, rolul de conducători ai afacerilor financiar-bancare și administrative ai instituțiilor de credit. Ei înaintau comitetelor de direcțiune propunerile pentru aprobarea operațiunilor financiare – îndeosebi cele de valoare deosebită, pentru angajarea și remunerarea funcționarilor, supravegheau derularea creditelor și erau responsabili pentru întreaga gestiune a afacerilor efectuate în fața conducerii băncilor. Angajați cu un salariu stipulat în contractul încheiat și aprobat de membrii comitetelor de direcțiune, directorii, în cazul că nu erau membrii acestora, erau consultați de către aceștia, participând, în aceste cazuri, la ședințele conducătorilor băncilor, fără drept de vot deliberativ. În schimb, pentru aceste activități primeau, pe lângă salariu, o tantiemă însemnată din profitul net al băncilor, ca de altfel și majoritatea celorlalți funcționari care își executaseră exemplar atribuțiile. În cazuri de abateri grave, directorii executivi erau suspendați sau demisi din funcție de către conducerile băncilor, fără ca aceștia să se mai bucure de drepturile din fondurile de pensii, în situația în care aduceau prejudicii financiare instituțiilor de credit.

Deși, prin calitățile lor de funcționari, directorii executivi, care îndeplineau o funcție executivă, nu ar fi trebuit să intre în comitetele de direcțiune, profitându-se de faptul că Legea comercială nu interzicea acest cumul de atribuții, o parte însemnată a acestora (67 directori și dirigenți, în procent de 33,33%) erau reprezentanți ca membri plini în conducerile băncilor, iar, în 39 de cazuri, cumulau și funcțiile de președinți ai comitetelor de direcțiune respective, îndeosebi la băncile mici (deși nici în cazul de față această apreciere nu reprezenta regula, deoarece bănci precum „Grănițerul”, Dobra, sau „Sebeșana”, Caransebeș, erau instituții cu o capacitate financiară mijlocie), adică în procent de 19,40% din totalul funcționarilor (201) ce exercitau funcțiile principale de execuție și administrație a băncilor.

Această situație de excepție era oarecum anormală, mai ales în cazul cumulării funcțiilor de director executiv și de președinte al comitetului de direcțiune, întrucât președintele avea atribuțiile de a supraveghea și controla activitatea directorului, de a aproba încheierea unor afaceri riscante și de a constata calitatea activității acestuia. Ori aceste activități erau imposibil de exercitat dacă președintele și directorul executiv sau funcționarul ce îndeplinea atribuțiile directorului executiv erau una și aceeași persoană. Rămânea, în asemenea situații, în sarcina celorlalți membri ai direcțiunii (consiliului de administrație) să exercite aceste prerogative sau să se pronunțe asupra activității desfășurate de președintele-director executiv, cu toate că, cea mai mare parte dintre aceștia nu aveau cunoștințe de specialitate.

Prezența directorilor executivi ca membri în comitetele de direcțiune a fost determinată cel puțin de două motivații. Prima dintre ele rezultă din procesul de constituire a băncilor, mulți dintre viitorii directori numărându-se nu numai printre inițiatorii lor, ci și printre principalii lor acționari, bucurându-se astfel de încrederea membrilor adunărilor generale și ai comitetelor de direcțiune, în baza capacității lor materiale, a prestigiului profesiei și a pregătirii lor intelectuale, chiar dacă nu aveau studii de specialitate în domeniul financiar. Spre exemplu, directorii băncilor „Sylvania” și „Bihoreana”, Andrei Cosma, avocat și mare proprietar, respectiv avocatul Coriolan Pop, se numărau printre fondatorii și principalii acționari ai respectivelor instituții de credit¹⁸. Al doilea motiv, care avea susținere mai reală și mai apropiată de activitatea financiar-bancară internă a fiecărei bănci, deriva din necesitatea prezenței directorului executiv la adunările comitetelor de direcțiune, pentru continua informare a membrilor acestora și pentru motivarea operațiunilor de creditare ce trebuiau derulate. La aceasta se adăuga prestigiul și pregătirea profesională a

¹⁷ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 7-8, 152.

¹⁸ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 107, 134-136; pentru situația de la „Bihoreana” a se vedea și Ioan Crișan, *Activitatea Institutului de Credit și Economii „Bihoreana” (1898-1918)*, în *Istorie financiar-bancară*, vol. I., Cluj-Napoca, Dacia, 1996, p. 121-122.

directorului, care avea, astfel, prin cunoașterea mai exactă a problemelor financiare și de administrație, puncte de vedere ce atârnau decisiv în adoptarea hotărârii conducerilor băncilor.

În cazul cumulului atribuțiilor de președinte al direcțiunii și de director executiv, la motivațiile de mai sus se adaugă și aspectele ce țin de capacitatea economică a respectivelor instituții de credit, dorința membrilor conducerilor de bancă respective de a face economie la plata unui funcționar de valoarea și calitatea unui director și de faptul că aceștia nu apreciau ca necesară instituirea unei asemenea funcții pentru volumul operațiilor de creditare pe care banca respectivă îl derula la un moment dat. În alte cazuri se reclama și lipsa unor specialiști în domeniul financiar-bancar. Nevoia de economisire a fondurilor băncilor a determinat, de altfel, și cumularea unor funcții de execuție de către directorii executivi, îndeosebi la băncile mici (spre exemplu, la Banca „Orientul” din Dobra, Lazăr Vraciu era director executiv și contabil; la Banca „Detunata” din Bucium, Nicolae David îndeplinea funcția de director executiv și prim-contabil; la Banca „Voileana” din Voila, George Vasu senior era director executiv și casier ș.a.m.d.); la unele era efectuată o asemenea nominalizare, la cele mai multe, era presupusă o asemenea condiție, deoarece aveau un număr foarte restrâns de funcționari.

Aprecierile privind calitatea pregătirii intelectuale și de specialitate a celor mai înalți funcționari de bancă – directori executivi sau loctiitorii lor – în literatura de specialitate au rămas la nivelul unor exprimări globale și generale, toate, însă, subliniind faptul că pregătirea profesională a acestora, de nivel mediu, liceal, sau superior în instituții universitare și academice era realizată, cu precădere, în alte domenii decât cele de strictă specialitate, adică școli sau facultăți comerciale. Această stare a fost determinată de orientările elitelor românilor transilvăneni în pregătirea intelectuală spre profesiile tradiționale liberale, de clerici, avocați sau notari, cel mult spre domeniul instrucției și educației pentru profesiile de învățători și profesori. Pregătirea medie sau superioară spre domeniile comerciale și îndeosebi industriale reprezenta doar o minoritate profesională în cadrul instruirii intelectualității românești.

Studierea datelor, incomplete, oferite de *Anuarul băncilor române* pentru anul 1913, referitoare la situația profesională a directorilor de bancă sau a funcționarilor ce îndeplineau asemenea atribuții, confirmă aceste prezumții, dar ne prezintă și un tablou (e drept aproximativ) al reprezentării profesiilor și, în consecință, al pregătirii și capacității intelectuale a înalților funcționari de bancă.

Astfel, din numărul celor 201 de conducători executivi ai instituțiilor bancare, ai filialelor și agenturilor acestora s-a reușit cunoașterea profesiilor doar pentru 103 persoane, în procentaj de 51,24%, pentru ceilalți 98 de înalți funcționari, în proporție destul de mare, de 48,76%, *Anuarul* nefurnizând decât denumirea funcției ocupate de către aceștia și nici o informație despre profesia sau pregătirea intelectuală¹⁹. În ordinea descrescândă a numărului profesiilor în care s-au pregătit sau pe care le practicau înalții funcționari, în paralel cu funcțiile bancare, constatăm că 35 erau avocați (17,41%), 30 clerici (14,93), 8 notari (3,98%), 8 proprietari și mari proprietari (3,98%), 7 învățători și profesori (3,48%), 4 medici (1,98%), 2 economi – țărani înstăriți (1,96%), 9 alte profesii (4,48%) (economisti, ingineri, măcelar, oficial poștal, proprietar de fabrică, vigیل, privatier etc.). Din alte surse, oferite de lucrări ce privesc pregătirea intelectuală a românilor transilvăneni, s-au mai confirmat, pentru încă 27 de înalți funcționari studiile universitare, majoritatea lor urmând și absolvind facultățile de drept din monarhia austro-ungară²⁰. Din tabloul privind situația socio-profesională reiese că majoritatea conducătorilor executivi din băncile românești nu aveau studii de specialitate în domeniul comercial-bancar (vezi anexa).

De asemenea, constatăm că la băncile mari, precum „Albina”, „Victoria”, „Ardeleana”, „Economul”, „Bihoreana”, „Silvania”, „Timișana” etc., cât și la multe dintre instituțiile de credit mijlocii, directorii de bancă proveneau din rândul celor care studiaseră dreptul, deoarece facultățile de drept și științe politice de la Cluj și Budapesta, unde aceștia, în majoritate, se

¹⁹ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 2-173.

²⁰ Vezi Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, passim.

pregătiseră, aveau cursuri de economie generală, de contabilitate și statistică, de drept comercial și financiar²¹, oferind astfel absolvenților cunoștințe temeinice în domeniul economic și posibilitatea, în principiu, ca în asemenea situații, să îndeplinească și funcții însemnate în sistemul de credit. Apoi, absolvenții de drept cunoșteau problemele ce vizau statutul proprietății și implicarea acesteia în obținerea creditelor ipotecare, fiind, astfel, direct avizați în evaluarea posibilităților de creditare cu riscuri reduse a viitorilor debitori, în marea lor majoritate proprietari-țărani, care își girau creditele prin ipotecarea proprietăților personale sau prin aprecierea valorică a venitului acestor proprietăți.

Prezența unui număr însemnat de clerici (preoți și protopopi) în calitate de directori, mai ales la băncile mici, uneori și mijlocii, se datora implicării acestora în procesul înființării acestor instituții, cât și prestigiului moral pe care îl aveau la nivelul localităților și zonei de activitate a băncilor respective, la care se adăuga, uneori, și starea lor materială înfloritoare. În această ultimă privință, trebuie să remarcăm că și directorii-avocați aveau în marea lor majoritate o situație economică prosperă. Nu întâmplător, Andrei Cosma, directorul „Silvaniei”, Emeric Pop, directorul „Selejeanei”, sau Mihai Bohățel de Glod, directorul „Codrenei”, deși absolviseră studiile superioare de drept, figurau cu titlul de mari proprietari și nu de avocați sau de juriști (vezi anexa).

Clericii, absolvenți ai institutelor teologice de la Sibiu și Blaj, aveau o pregătire primară în problemele economico-financiare, deoarece în curricula de studii se introduseseră și cursuri de contabilitate practică, iar la începutul secolului al XX-lea, cursuri speciale de cooperatie rurală, la îndemnul conducerii „Astrei”, în perspectiva implicării viitorilor preoți în constituirea unităților economice de tip cooperatist de credit dar și de valorificare a produselor agricole²².

Pregătirea intelectuală a notarilor în școli speciale notariale de grad mediu le asigura absolvenților cunoștințele necesare de drept civil privind regimul proprietății, dar și economice de contabilitate simplă, încât prezența lor în calitate de funcționari la nivelul unor bănci mai modeste, în lipsa specialiștilor de profil, era considerată acceptabilă de conducerile acestora. Implicarea unor medici, e drept puțini la număr, care aveau oricum posibilitatea practicării profesiei în condiții destul de avantajoase, ca de altfel și a unor ingineri, reprezintă cazuri de excepții, prezența lor fiind susținută nu numai de prestigiul profesiei cât de cunoștințele economice de strictă necesitate contabilă primite anterior în perioada studiilor liceale. Astfel, medicii George Prunaș, director la „Brădetul”, Orlat, sau Ioan Elekes, director la „Sebeșana”, Sebeș, frecventaseră cursurile Gimnaziului Superior Român Ortodox de la Brașov, unde, chiar la secția reală, se includeau, la predarea matematicii, ore de contabilitate simplă²³.

Surprinde prezența celor doi economi (țărani înstăriți), probabil absolvenți de gimnaziu – în calitatea lor de administratori de bancă, chiar dacă nu aveau funcții de director executiv, ci numai de casier, respectiv contabil, este drept la bănci cu capacitate economică foarte mică.

Prezența unor directori cu studii superioare în domeniul economic-comercial este extrem de firavă, în afara lui Ion I. Lapedatu, director general la Banca Generală de Asigurare din Sibiu, cu studii la Academia Comercială din Budapesta, se adaugă, fără a fi menționați însă în *Anuarul* din 1913 cu profesia respectivă, ci numai cu funcția de director, Vasile C. Osvadă, cu studii comerciale la Universitatea din Viena, director la „Agricola”, Hunedoara, Ioan Iosif, director la „Cetatea”, Cohalm, cu studii la Academia Comercială Budapesta, și Gregoriu Boca, dirigent la „Țibleșana”, cu studii comerciale incomplete la Budapesta.

În concluzie, marea majoritate a directorilor sau locuitorilor lor, în calitatea lor de directori, în urma studiilor școlare sau universitare absolvite, erau obligați să suplinească lipsa cunoștințelor de tehnică bancară prin studii personale, pe lângă practica efectuată inițial la băncile mari românești și, mai ales, prin experiența obținută în exercitarea atribuțiilor conferite de

²¹ *Ibidem*, p. 131-132.

²² *Transilvania*, 1912, nr. 1-2, p. 135-147; nr. 3-4, p. 237-266.

²³ Andrei Bârseanu, *Istoria școlilor centrale române gr. or. din Brașov*, Brașov 1902, p. 404-462; Virgil Șotropa, Nicolae Drăgan, *Istoria școlilor din Năsăud*, 1913, passim.

regulamente, cât și de situațiile concrete pe care le impunea derularea operațiunilor financiare. Astfel, avocați precum Partenie Cosma („Albina”), Nicolae Oncu și Sava Raicu („Victoria”), Amos Frîncu („Economul”), Coriolan Pop („Bihoreana”), Andrei Cosma („Silvania”) ș.a.m.d. s-au remarcat în domeniul financiar-bancar ca personalități extrem de competente, cucerind stima și aprecierile specialiștilor în domeniu, prin corectitudinea, exigența și abilitatea lor, contribuind, efectiv, la ascensiunea economică neîntreruptă a băncilor pe care le-au condus vreme îndelungată, până la pensionarea lor din funcțiile de directori executivi.

Nevoia perfecționării profesionale în domeniul financiar-bancar a fost puternic conștientizată de către conducătorii băncilor române, fără deosebire de natura studiilor pe care le-au urmat, dovadă fiind apariția sistematică a articolelor de specialitate în paginile *Revistei economice*, pe parcursul celor două decenii ale secolului XX, precum și literatura economică²⁴ elaborată de specialiștii din domeniu, cu elemente de aplicabilitate în practica tehnicilor bancare și cu adresă directă spre efortul de perfecționare depus de funcționarii de bancă. Astfel, economiști cu studii superioare sau medii, funcționari cu o îndelungată și bogată activitate bancară, precum Ion I. Lapedatu, Arsenie Vlaicu, profesor de contabilitate la Școala Comercială Greco-Ortodoxă din Brașov, cu studii la Institutul de Comerț Superior din Anvers, Vasile C. Osvadă, cu studii comerciale la Viena, Emil Tișca, absolvent al Academiei Orientale de Comerț de la Budapesta, Constantin Popp, funcționar la „Albina”, redactor principal al *Revistei economice*, Virgil V. Bontescu, funcționar la filiala din Brno a Băncii Centrale a Caselor de Păstrare Boeme, Iosif Diamandi, prim-contabil la Banca „Bihoreana”, Corneliu Diaconovici, secretar al Băncii „Albina”, unul dintre inițiatorii și teoreticienii reformei băncilor române, cu studii de drept la Oradea și Budapesta, Adrian Oțoiu, cu studii economice la Budapesta și politice la Berlin ș.a.m.d. redactează lucrări privind regimul contabilității bancare, sistemul și caracterul operațiunilor de credite și în special tehnica financiară, elaborând, concomitent, în presa românească, seriale de articole, îndeosebi în *Revista economică*, ce analizează problematica structurilor băncilor române, oferind propuneri concrete pentru buna și corecta desfășurare a operațiunilor financiare și mai ales pentru uniformizarea procedurilor de creditare și de recuperare a acestora de la debitori.

Dorința de a angaja personal de specialitate s-a manifestat în mod expres la băncile mari, care au introdus prevederi exprese în regulamentele lor de funcționare privind obligativitatea pregătirii profesionale a candidaților la posturile de funcționari. Astfel, „Albina”, încă din 1882, își propunea, prin noile articole din regulament, să-și sporească exigențele privind calitatea profesională a noilor angajați²⁵, exemplul său fiind urmat, apoi, de „Victoria”, „Ardeleana”, „Timișana”, „Economul” etc. Dar practica promovării unor funcționari, chiar directori executivi, fără o pregătire temeinică în specialitatea comercial-bancară sau cu pregătire intelectuală în domenii ce nu ofereau nici un suport pentru cunoștințele financiare s-a continuat, îndeosebi în cazul băncilor mici, sau a celor nou întemeiate, pe temeiul prestigiului moral și profesional pe care aceștia îl aveau în zonă. Așa se explică apariția articolelor critice în periodicele vremii sau în *Revista economică*, la începutul secolului XX, prin care se atrăgea atenția *comitetelor de direcțiune* respective asupra pericolelor ce planau asupra băncilor în cauză, apreciind că în cele mai fericite cazuri, activitatea unor asemenea funcționari „de paradă” în folosul societății este „de regulă, egală cu zero”²⁶.

Sistematizarea funcțiilor și atribuțiilor corpului funcționăresc la băncile românești s-a efectuat, în linii esențiale, după modelul oferit de banca „Albina” prin *Normativul pentru sistematizarea posturilor de funcționari stabili*, elaborat în 1888 și îmbunătățit ulterior, care împărțea personalul în cinci clase, prima fiind ocupată de directorul executiv, după care, în clasa a doua, urmau dirigenții de filiale, contabilii șefi, secretarii, juriconsulții angajați permanent la bancă; în clasa III-a urmau casierul centralei și casierii filialelor; în clasa a patra intrau contabilii centralei și ai filialelor, lichidatorii de credite și revizorii; clasa a cincea cuprindea oficialii, funcționarii simpli,

²⁴ Gh. Zane, *Studii*, București, Eminescu, 1980, p. 287-296.

²⁵ Nicolae Petra-Petrescu, *Monografia Institutului de Credit și Economii „Albina” (1872-1897)*, Sibiu, 1897, p. 73.

²⁶ *Revista economică*, XII, 1910, nr. 17, p. 190.

arhivarii ș.a. În funcție de nivelul clasei respective se stabilea și cuantumul salariului funcționarilor respectivi²⁷.

La majoritatea băncilor românești, îndeosebi la cele de capacitate financiară mijlocie și mică, în afara funcției de director executiv erau nominalizate posturile pentru contabil șef sau contabil, casier și de simplu funcționar. Mai mult, la băncile cu forța economică mică și foarte mică, erau nominalizate doar funcțiile de contabil și/sau casier.

Pentru perfecționarea viitorilor funcționari, Banca „Albina” și apoi, în timp și celelalte bănci mari sau chiar mijlocii, au insistat ca absolvenții unor școli medii și de învățământ superior de diferite profiluri sau chiar studenții de la academiile comerciale sau facultățile de drept să efectueze stagii de pregătire, în calitate de practicanți, cu salariu sau fără remunerație, în perspectiva obținerii unor cunoștințe suplimentare de tehnică bancară, cât și pentru formarea unor aptitudini și atitudini specifice activității financiare. În acest fel, se apreciază că numai banca „Albina” a reușit, între anii 1874-1917, să specializeze 181 de viitori funcționari care vor activa în marea lor majoritate la alte instituții bancare, unele de prestigiu precum „Timișana”, „Oravițeană”, „Lucașfăruș” etc²⁸. Prin prisma acestor preocupări, care dublau, la nivelul practicii bancare, pregătirea intelectuală a viitorilor funcționari, s-a asigurat calitatea activității marii majorității a membrilor corpului funcționăresc al băncilor române, care a sporit pe măsura creșterii numărului băncilor și al diversificării și amplificării operațiunilor financiar-bancare.

În anul 1913, activitățile executive de creditare erau susținute de 927 de funcționari de bancă, dintre care se distingeau, ca un grup aparte, dar destul de eterogen ca pregătire profesională și ca stare materială, cei 175 de funcționari cu funcții de directori executivi, dirigenți și delegați de filiale, ce reprezentau un procent de 18,88% din totalul numărului de funcționari. Urmău, în ordinea însemnătății funcțiilor deținute, contabilii șefi și contabilii, în număr de 206 (22,22%), secretarii de bancă, în număr de 22 (2,37%), juriconsulții angajați permanent la bancă, cu un număr de 14 persoane (1,51%), casierii de la centrale și filiale, ce reprezentau un corp destul de numeros, de 185 de persoane (19,95%), lichidatorii de conturi de credite, în număr de 24 (2,58%), funcționarii simpli, în număr de 91 (9,81%), la care se adăugau, prin similitudinea atribuțiilor, oficialii sau oficianții, în număr de 48 (5,17%), arhivarii, cu un număr restrâns, de 10 persoane (1,07%), canceliștii, unii dintre ei în stagiul de practică bancară, în număr de 15 (1,6%), scriitorii, probabil funcționari ce aveau atribuții de transcriere a creditelor aprobate sau a ordinelor de plată în număr de 6 (0,64%), toți de la banca „Victoria”, alții, în număr de 12, cu funcții de censor, controlor, magazioner, diurnist, în procent de 1,18%, practicanți în număr apreciabil, de 81 de persoane (8,73%) și 38 de persoane (4,09%) în calitate de servitori²⁹. Efectuând o comparație cu numărul total al funcționarilor de bancă din întreaga Ungarie, estimat la Congresul acestora din anul 1908, la circa 12000 de persoane, reiese că, deși există o diferență temporală, e drept, minimă, procentual, numărul celor 927 de funcționari români s-ar ridica la 7,72%. Să nu uităm că, în anul 1900, numărul băncilor românești (81 de unități) nu reprezenta, procentual, decât 2,85% din numărul total al băncilor din Ungaria și că băncile românești aveau pe atunci numai circa 260 de funcționari³⁰.

Dacă din numărul total al personalului funcționăresc înregistrat în 1913, de 927 de persoane, scădem numărul directorilor executivi, dirigenții și delegații de filiale și agenturi, de 175 persoane, precum și pe cei 38 de servitori fără pregătire sau cu pregătire intelectuală primară, rămâne un număr de 714 funcționari cu diverse funcții care, cel puțin teoretic, trebuiau să aibă pregătirea de specialitate. În realitate însă, acest deziderat a fost atins pe deplin în cazul băncilor mari și mijlocii românești, al căror număr poate fi apreciat la circa 100 de instituții, deoarece la băncile mici, din lipsa resurselor bănești, s-au angajat doar parțial absolvenți cu studii

²⁷ Nicolae Petra-Petrescu, *op. cit.*, p. 199-203.

²⁸ Mihai Drecin, *Banca „Albina” din Sibiu și Banatul (1871-1918)*, în *Studii și comunicări de istorie* (Caransebeș), 1979, p. 407.

²⁹ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 2-173.

³⁰ Mihai Drecin, *Date privind un rețretoa al funcționarilor români...*, p. 318; Vasile Dobrescu, *op. cit.*, p. 46.

corespunzătoare sau cel puțin cu stagii de practică efectuată anterior datei de ocupare a postului, la unele din băncile românești, în calitate de practicanți.

Presă românească din Transilvania, precum și Uniunea bancară „Solidaritatea”, au sesizat fenomenul lipsei de cultură economică necesară în cazul unor funcționari și au preconizat fie pregătirea autodidactă a acestora pe baza unor lucrări sintetice de profil cu un conținut pragmatic și practic sau necesitatea constituirii unei biblioteci economice, fie organizarea unor cursuri speciale scurte sau a unor conferințe pe teme de profil financiar-bancar de strictă actualitate. Este semnificativ faptul că, unii directori executivi, autodidacți în domeniul financiar, au pretins pentru ocuparea posturilor vacante angajarea de funcționari cu studii la școlile medii comerciale sau, cel puțin, cu stagii de practicanți, după studiile absolvite la alt profil, la băncile mai mari naționale.

Statistica funcționarilor băncilor române din *Anuarul* pentru anul 1913 ne oferă extrem de puține indicii privind pregătirea profesională a celor 714 funcționari. Puținele date care privesc, de regulă, situația unor funcționari din băncile mici sau tinzând spre capacitate financiară mijlocie ne arată, în asemenea cazuri, că funcții cu titlul de contabil sau casier erau ocupate de învățători, preoți, notari comunali, comercianți, de economi (țărani), de proprietari mijlocii și chiar de mari proprietari (două posturi de casier)³¹.

Menționăm că funcționari juriconsulți de bancă, în număr de 14, fără nici o excepție, sunt absolvenți ai facultăților de drept din Austro-Ungaria, unii dintre ei cu titlul de doctor în specialitate. Spre exemplu, Octavian Russu, șeful cancelariei avocațiale a Băncii „Albina”, absolvent al Facultății de Drept și Științe Politice a Universității din Cluj, era doctor în științe juridice și doctor în științe politice.

Alte surse referitoare la pregătirea generală intelectuală a elitelor românilor sau a oamenilor de specialitate economică³² ne oferă date suplimentare, care ne demonstrează pregătirea de excepție a unor funcționari cu studii superioare comerciale sau în domeniul dreptului. Astfel, Emil Borcea, Emil Tișca, Liviu Groza, Avram Cristea, absolviseră academiile de comerț din Budapesta, Viena, respectiv München, sau Ioan Miculescu, Augustin Pinte, urmaseră cursurile Facultății de Drept și Științe Politice din Cluj, toți ocupând funcția de contabili șefi sau contabili. Alții aveau studii la Școlile Comerciale, ca Iosif Diamandi (prim-contabil la „Bihoreana”), Vasile Babi (casier la „Bihoreana”), Ioan Rebegea (casier la „Albina”) sau la școli notariale ca Emil Lupea (contabil la „Ardeleana”). Apoi erau unii care, deși cu studii superioare în domenii ce nu priveau activitatea comercial-financiară, dar cu solide cunoștințe economice în domeniu, prin pregătirea autodidactă și cu prezențe semnificative în dezbaterile financiar-bancare și în literatura economică, precum Gavril Todica, cursant al Facultății de Chimie din București, cu studii completate în Academia de Agricultură la Altenberg, sau Dumitru Lăpădat, ocupau funcții de contabili la Banca „Geogeană”, respectiv de secretar de bancă la Casa de păstrare Săliște.

Funcționarii de bancă erau obligați să-și execute conștiincios atribuțiile ce vizau funcțiile lor, să respecte dispozițiile și instrucțiunile direcțiunii, să păstreze secretul activității lor, să manifeste o conduită demnă în serviciu și în comunitate, să trateze cu respect clienții și să promoveze interesele băncii. În schimb, conducerile băncilor le fixau salariile (care de regulă erau majorate din trei în trei ani), le acordau o parte din profitul net, le asigurau, la băncile care alcătuiseră un fond de pensii, plata acesteia după anii de activitate și quantumul salariului din timpul exercitării funcției, le admiteau promovarea în funcții după studiile și mai ales după calitatea prestației dovedite în serviciul băncii.

Pregătirea de specialitate precară în domeniul financiar-bancar, lipsa de experiență cumulată cu acte de neglijență, dar și tentația de a-și mări nemeritat veniturile și a-și crea situații privilegiate în deschiderea unor credite în interes personal, dovedite, e drept puține la număr de către unii dintre funcționarii băncilor române, s-au soldat cu pierderi, relativ reduse, pentru băncile în cauză, reprezentând, totuși, situații ce au fost tratate cu exigență de conducerile acestora. Dintre cazurile de fraudă financiară cu urmări grave, îl amintim pe cel săvârșit de către

³¹ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 2-173.

³² Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 344-771.

directorul executiv al Băncii „Pădureana”, protopopul Cornel Techa, care a păgubit propria instituție cu 45.000 de coroane (sumă care reprezenta aproape valoarea capitalului social al băncii) prin folosirea unor cambii ale clienților băncii pentru obținerea unor credite la alte instituții bancare însușite apoi în folos propriu³³. Scandalul s-a soldat însă și cu falimentul băncii în cauză.

Alte nereguli financiare săvârșite de funcționari, unii dintre ei cu experiență practică în sistemul de credit, au fost, de regulă, aplanate prin sancțiuni disciplinare la nivelul conducerilor acestora, deoarece o dezbatere publică risca să compromită prestigiul băncilor respective sau chiar să producă o adevărată panică financiară, ceea ce se putea solda cu pierderi însemnate sau cu falimentul acestora. Cazurile de neglijență sau de fraude efectuate de funcționari în asemenea situații erau sesizate de comitetele de supraveghere și cercetate în amănunțime și de comisii special alcătuite, compuse din membri competenți ai conducerii băncilor în cauză, care în baza concluziilor desprinse se pronunțau asupra gradului sancțiunilor, în funcție de gravitatea abaterii, ce se puteau solda cu retrogradarea sau suspendarea din funcție, precum și cu recuperarea prejudiciului material constat. Astfel, fraudele casierului Augustin Căbăran și neglijența dirigentului Iulian Ūveges, de la filiala Vințu de Jos a Băncii „Sebeșana” (Sebeș-Alba) au fost cercetate de conducerea băncii, în anul 1914, cu deosebită discreție, sancțiunile fiind însă drastice, în sensul că dirigentul a fost suspendat din funcție și apoi pensionat, iar casierul eliberat din funcție și obligat să plătească prejudiciul și să achite creditele preluate în timpul exercitării funcției sale³⁴.

În aceeași manieră, conducerea Băncii „Timișana” îl va cerceta, în anul 1915, pe directorul său executiv, avocatul Romulus Cărăbașiu – cunoscut ca un specialist cu experiență în problemele financiar-bancare – pentru neregulile financiare rezultate din preluarea fondurilor Băncii „Beregsana”, în anul 1913, aflată în stadiul de faliment și declarată apoi ca expozitură (sau agenție) a băncii din Timișoara. Pentru lipsa de control și superficialitate în evaluarea valorii reale a acțiunilor „Beregsanei” R. Cărăbașiu a fost demis din funcție în 1916 și i s-a suspendat dreptul la pensie până la definitivarea cercetărilor³⁵ (precizăm că acesta a fost director la „Timișana” timp îndelungat, între anii 1904-1915).

Au existat și situații, foarte rare, când se ajungea la procese civile, așa cum a fost cazul cu directorul Băncii „Economul” (Cluj), Basiliu Podoabă, și a unui grup de funcționari apropiați, care au fost împrorocuați, în anul 1905, pentru neregulile săvârșite în perioada anilor 1895-1905, după ce se declanșase un adevărat scandal, cu grave acuzații, surprinse și comentate în presa locală³⁶.

Încălcările ce priveau deontologia statutului funcționarului de bancă, dar și neglijențele în exercitarea atribuțiilor de serviciu, descoperite în urma controalelor și cercetărilor disciplinare efectuate de conducerile băncilor, prin numărul lor, au rămas la nivelul unor incidente soldate, e drept, cu unele pierderi financiare, care însă, pe ansamblu, n-au afectat evoluția economică ascendentă a băncilor românești și nici prestigiul acestora în fața opiniei publice din societatea transilvană. Dimpotrivă, intervențiile prompte și exigente ale organismelor de control din fiecare bancă sau din partea experților contabili ai „Solidarității” au conturat caracteristica managementului bancar, sub semnul rigurozității și calității, au reliefat preocuparea permanentă a conducerilor băncilor române pentru acuratețea respectării normativelor tehnicilor bancare și derularea corectă a operațiunilor financiare.

Funcționarii cu studii de specialitate și cu o experiență temeinică în domeniul bancar au asigurat climatul de siguranță dar și de eficiență a instituțiilor bancare românești prin controlul, îndrumările și propunerile oferite nu numai conducerilor instituțiilor de credit proprii, ci și altor instituții bancare care aveau un personal mai mic, cu stagii de practică și cunoștințe mai reduse.

³³ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 215.

³⁴ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond *Banca „Sebeșana”*, registrul 3, Protocoalele ședințelor Direcțiunii 1908-1918, Protocolul Direcțiunii din 30 iunie 1914 și Protocolul Direcțiunii din 18 octombrie 1914.

³⁵ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 204.

³⁶ *Ibidem*, p. 207-209; Arhivele Naționale. Direcția Județeană Cluj, fond *Banca „Economul”*, dosar nr. 154/1905, f. 14.

Astfel, cei mai experimentați funcționari de la băncile mari sau mijlocii au fost solicitați să facă parte din comitetele de supraveghere (de cenzori) sau chiar de direcțiune ale băncilor cu personal nespecializat sau de curând întemeiate, sau să efectueze controale periodice, în calitatea de experți ai uniunii bancare „Solidaritatea”. Spre exemplu, avocatul Dominic Rațiu, dirigent al filialei din Lugoj a Băncii „Albina” și revizor contabil al „Solidarității”, era prezent în calitate de membru sau președinte în zece comitete de supraveghere („Sălăgeana”, „Corvineana”, „Crișana”, „Sebeșana”, „Codreana” etc.) și în două comitete de direcțiune („Făgeteana” și „Grănițerul”); Iosif Lissai, contabil șef la „Albina”, era membru sau președinte al comitetelor de supraveghere de la șase bănci („Bistrițeană”, „Corona”, „Economul”, „Mielul”, Banca populară Dej, „Someșana”, „Arieșana”) și președinte al direcțiunii Băncii „Cordiana”; Coriolan Pop, directorul executiv al Băncii „Bihoreana”, era membru al comitetelor de direcțiune de la cinci bănci, din care, la una, „Șoimul”, era și președinte; Iosif Rebegea, casier la „Albina”, Sibiu, era membru în comitetele de supraveghere la trei bănci, ca și Iosif Diamandi, contabil șef la „Bihoreana” Oradea, sau Nicolae Căciulă, contabil șef la „Economul” din Cluj, ambii având și calitatea de revizori-contabili ai „Solidarității”, în virtutea căreia exercitau, suplimentar, controale de specialitate și la alte instituții bancare românești din Transilvania³⁷.

Prin calitățile profesionale oferite de studiile de specialitate sau din domeniile apropiate activităților comercial-bancare, precum și prin experiența practică temeinică în viața bancară, dovedite de marea majoritate a funcționarilor de bancă, sistemul de credit românesc a reușit să se dezvolte sub raport numeric dar, mai ales, în planul calității și eficienței tehnicilor bancare, asigurându-se dinamica unui volum tot mai mare și mai diversificat de credite solicitate de membrii societății românești implicați direct în procesul de modernizare.

VASILE DOBRESCU

CONSIDERATIONS REGARDING THE SOCIO-PROFESSIONAL STATUS OF THE ROMANIAN CLERKS WORKING FOR CREDIT INSTITUTIONS IN TRANSYLVANIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

SUMMARY

The interest for such a subject is natural if we take into consideration the insufficient treatment the subject has been given in different syntheses and studies concerning banking history. It deserves a particular attention because it can provide specialists with quantitative information about the clerks, alongside with the qualitative information regarding the functionality of the modern Romanian banking system in Transylvania.

The spectacular development of banking institutions – the archives record 168 units –, as shown by their good management and quite febrile competition, must clearly be related to the involvement and the quality of clerks' financial activities. In this regard, by making use of the statistics taken from The Romanian Banking Yearbook from 1913, our study intends to reveal the socio-professional structure of the bank clerks. All data will be analysed in connection with the clerks' (mainly managers') professional training, within the context of the debates generated by the reformation of the Romanian banking system, as represented by the actions undertaken by “Solidaritatea” at the beginning of the 20th century.

We will also present the clerks' endeavours to constitute a powerful professional body, having its own particular status, different from that written in *The Loan Institutions Executive Regulation*, which aimed to specify the duties deriving from the results specific to their activities.

The statistic data corresponding to the zenith stage of the modern Romanian loan institutions in Transylvania offer a real paradox, especially for those less familiarized with the intellectual formation of the national elite. Thus, layers and priests and only few by clerks who had pursued higher or intermediate level economic studies held a large majority of manager positions. This situation was caused by the

³⁷ *Anuarul băncilor române*, XVI, 1915, p. 2-173.

traditional tendency of the Romanian elite to attend theology and law, preferring free professions, like priesthood or law, which were somehow less controlled by the institutions of the Dualist Crown. Still, the research regarding the functionality of the Romanian banking system generally reveals a strong financial activity as a result of the respect paid to the general regulations and requirements characterizing the modern loan system. Secondly, though not as a completely insignificant aspect, we have to keep in mind the prestige these bank clerks attained in the church hierarchy or within the juridical system.

By investigating their professional training, mainly that of the managers and the accountants, one can notice that, during their high or intermediate studies, some took courses in fields like book-keeping, general economy, economic doctrines or commercial and financial law. Thus, they were able to enrich their knowledge on financial and banking issues and at the same time acquire practical knowledge by practicing these activities. As a consequence, in a short period of time an authentic re-adjustment took place for many of them, their clerk status becoming the most important, even if some, such as the clerks themselves, never stopped practicing their initial profession. As main shareholders, the leaders of these institutions were, moreover, motivated to get involved in the banking system, to work honestly and to enrich progressively their knowledge in the field.